
AINA TORRENT-LENZEN

L'APORTACIÓ DELS ROMANISTES SUÏSSOS, ALEMANYS I AUSTRÍACS ALS ESTUDIS D'HISTÒRIA DE LA LLENGUA CATALANA

1. INTRODUCCIÓ

Aquest article vol oferir una visió de conjunt de la contribució als estudis d'història interna i externa de la llengua catalana dels romanistes lligats a les terres germanoparlants i als centres de recerca alemanys, suïssos i austríacs.

La història interna i externa d'una llengua inclou la investigació i la descripció dels processos que en comportaren el naixement i l'evolució, en aquest cas del català. La història interna es refereix als canvis estrictament lingüístics que tenen lloc al llarg del temps, mentre que la història externa al·ludeix a la influència de factors com ara fets polítics i socials, canvis territorials i contactes amb altres llengües i cultures. Així, la lingüística diacrònica també ha de considerar la història del poble que parla la llengua que estudia, això és, dels seus parlants, així com les seves relacions amb altres pobles i cultures, per tal de determinar canvis arran d'influències.

En les pàgines següents exposarem una visió global de l'esmentat camp d'investigació des dels inicis fins a l'actualitat, tot intentant de combinar l'exposició amb la valoració crítica, sobretot pel que fa a les aportacions més importants en temps recents. També comentarem alguns treballs contrastius del català amb altres llengües que reflecteixen qüestions de la història de la llengua, i tindrem en compte investigacions que tracten la història del català des de subdisciplines i teories lingüístiques diverses. Hem intentat recollir obres de diferents èpoques i en les línies que segueixen en fa-

rem unes vegades només un breu esment i, en altres, un resum a manera de ressenya també sobre estudis d'èpoques que avui es tenen poc en consideració. En aquest sentit, pensem que la lingüística és una ciència que, donades les exigències metodològiques, tendeix clarament als valors efímers, a oblidar l'herència, el saber, l'experiència i els resultats de les investigacions de personalitats que encara fa poques dècades formaven part activa de l'escenari de la investigació.

Després d'aquesta breu introducció al tema i els objectius generals de l'article, el lector ja tindrà una lleugera impressió de l'amplitud i la complexitat temàtiques del que ens proposem. A més, podem afirmar amb orgull que l'aportació dels lingüistes de terres germanoparlants que s'han dedicat als estudis diacrònics del català és considerable. Per aquest motiu, ens excusem ja d'entrada de no poder donar cabuda en el nostre article sinó a les investigacions que ens han semblat més representatives.

2. ELS ORÍGENS DEL CATALÀ: UN TEMA FORÇA DISCUTIT

La teoria lingüística i la descripció de les llengües foren dos aspectes essencials des de l'Antiguitat Clàssica fins al Renaixement i, de nou, durant els segles XVIII i XX. En canvi, en el Renaixement i el segle XIX foren els aspectes historicocomparatius els que captaren l'atenció dels investigadors. Aquests canvis en la perspectiva venien motivats en gran part pel fet que en el Renaixement hom havia pres consciència de l'evolució experimentada pel llatí i, d'igual manera, al segle XIX hom descobrí la increïble diversificació que s'havia produït sobre la base de l'antiga llengua indoeuropea. Alhora, cal no oblidar que el segle XIX representà a tot Europa una mirada cap al passat i, en el cas dels països de parla catalana, una presa de consciència del fet nacional i de la història de la nostra llengua, valors que arribaren sens dubte a oïda dels investigadors d'altres països i cultures.

Durant la primera meitat del segle XX, la perspectiva històrica i, concretament, la qüestió de la formació dels diversos dominis lingüístics romànics i del naixement del català encara sembla interessar de manera especial els lingüistes, sobretot els germanoparlants, i això, probablement, pel motiu següent: d'una banda, en aquell temps es discutia fins a quin punt el català havia nascut amb absoluta independència del provençal (teoria gal·loromànica de Meyer-Lübke, 1925); d'altra banda, hi havia els qui defensaven l'existència d'una única llengua hispànica en els segles que seguiren a

l'ensorrada de l'Imperi Romà (teoria iberoromànica de Menéndez Pidal); i, finalment, altres estudiosos del tema opinaven i opinen que el català és una llengua pont. Badia i Margarit (1994) es fa ressò d'aquestes discussions en la seva *Gramàtica històrica catalana* i dedica unes línies a la qüestió de la filiació del català, dins la Romània. Segons Badia (1994: 6), els romanistes ja havien admès la personalitat del català com a llengua pròpia,¹ però en aquesta època es produïren discussions sobre la filiació i les seves majors o menors afinitats amb altres idiomes romànics. A partir de 1926, i en gran mesura arran del llibre *Das Katalanische* de Meyer-Lübke (1925), aquest tema provoca una polèmica lingüística sobre la posició del català envers les altres llengües romàniques. És el que Calaforra (1998: 15-16) anomena «la història de la consideració del català» i de com el català passa a ser una llengua digna d'estudi. A continuació farem esment d'algunes de les obres de lingüistes germanoparlants de començament del segle xx que, amb més o menys detall, s'ocuparen del problema de la filiació del català.²

L'estudi de Harri Meier *Beiträge zur sprachlichen Gliederung der Pyrenäenhalbinsel und ihrer historischen Begründung* (1930) tracta sobretot l'evolució dels fenòmens fonètics a la Península Ibèrica, però també conté un resum d'història externa amb alguna al·lusió a la història dels països de parla catalana. Entre d'altres aspectes, Meier (1930: 106) considerava que al segle VIII la diferenciació lingüística entre les terres que configuraven la Marca Hispànica i els països fronterers ja existia, i defensava la idea que la Marca havia d'ésser entesa com un símptoma i no pas com un motiu del procés de diferenciació lingüística.³

L'any 1939 Walther von Wartburg publicava *Die Entstehung der romanischen Völker*. En aquest llibre, el català gairebé no és tingut en consideració, per tal com l'autor parteix de l'existència d'una única llengua hispànica al segle x, que ell anomena «das Hispanische» (Wartburg 1939: 177-178). En relació amb aquesta suposada «llengua

1. Recordem, per exemple, que per a Lorenz Diefenbach (1831: 38) el català era una variant de l'occità. August Schleicher i August Fuchs consideraren el català com a mer dialecte del castellà (Calaforra 1998: 32). I també per a Wilhelm von Humboldt, apassionat descobridor de llengües ignorades, el català era un dialecte que es parlava en el sud de França (Kailuweit 1991: 297).

2. Per descomptat que el tema que tractem també apareix a les diverses edicions de les tres grans enciclopèdies de la romanística vuitcentista de Körting (1884/1888), Neumann (1886) i Gröber (1888).

3. També Meyer-Lübke (1925: 188), en un breu resum d'història externa del català fins l'època de la Marca Hispànica, escriu que les grans diferències, els trets que caracteritzen més el català i que el distingeixen de les altres llengües romàniques, es degueren a canvis que tingueren lloc abans que existissin les fronteres polítiques de la Marca.

hispanica», Wartburg només observava una diferència entre el nord i el sud, en el sentit que al segon hi hagué influències de l'àrab, mentre que al primer no (Wartburg 1939: 178). Sobre l'evolució política de Catalunya, la informació que conté aquest llibre és força superficial i esmentada molt de passada (Wartburg 1939: 180 i 184, per exemple).

Harri Meier torna a intervenir en aquesta discussió tot publicant l'any 1941 el llibre *Die Entstehung der romanischen Sprachen und Nationen*. L'autor tematitza la discussió sobre el naixement del català i remet a la polèmica entre Griaer, Meyer-Lübke, Menéndez Pidal i Amado Alonso (Meier 1941: 87). Segons el seu parer, no era gens clar afirmar que el català fos una llengua pont. Rebutjava, no obstant, la idea de l'existència d'una llengua hispanica. Tot i que Meier (1941: 106-107) reconeixia el passat gloriós de la literatura catalana i les conseqüències polítiques que tingué la presa de consciència del fet català a la Renaixença (i també la catàstrofe política franquista, encara que sense esmentar-la pel nom!), en un altre passatge del llibre (Meier 1941: 101) es pregunta per què el català compta com a llengua pròpia, ben diferenciada del castellà i el provençal, però no l'aragonès o l'asturià. Clou el llibret una reflexió sobre la important relació entre la llengua, la constitució d'un poble i la consciència nacional en el cas de les llengües romàniques, on se cita la coneguda frase de Jacob Grimm: «Les llengües formen pobles i els mantenen units» (Meier 1941: 108), tot i que Meier puntualitza tot seguit que no tots els pobles tenen una llengua pròpia, i que no s'ha format cap poble pel sol fet de tenir una llengua pròpia, afirmació que considerem discutible.

Ens sembla interessant de comentar també l'obra de Kuen *Versuch einer vergleichenden Charakteristik der romanischen Schriftsprachen* (1958), qui dedica unes poques pàgines al tema del català, que ell considera com una llengua pont (Kuen 1958: 14-16).⁴ Kuen estudia evolucions del català especials i úniques, dins la Romània, com ara el mot *enyorar*, del llatí *IGNORARE*, o *feina*, del llatí *FACIENDA*; en aquests casos, escriu Kuen (1958: 15), per al castellà les paraules corresponents representen préstecs. El text en qüestió és un discurs pronunciat l'any 1953 i, tenint en compte aquesta data, un detall ens ha semblat especialment curiós: Kuen parla del «tornar a despertar» de la consciència nacional catalana i de la lluita contra castellanismes com ara el tracte

4. Ja l'any 1929 Kuen escrivia que amb raó redactà Meyer-Lübke un llibre sobre la posició del català en lloc d'escriure directament una gramàtica catalana, ateses les influències gal-loromàniques i iberoromàniques que caracteritzaren la formació i els primers segles de vida del català.

de vostè, informació que possiblement l'autor tragué de les *Converses Filològiques* de Pompeu Fabra, tot i que l'article de Kuen (de fet es tracta d'un fullet) no porta bibliografia per ser la publicació d'un discurs. Ens sembla interessant aquest comentari, fet l'any 1953, això és, en plena època franquista i en plena fase de castellanització del català. Molt probablement, l'autor no tingué l'oportunitat de comprovar *in situ* el moment històric ni la situació sociolingüística que travessava el català en aquells instants, ni tampoc no reflexionà sobre les probables conseqüències de la situació política als països de parla catalana.

La polèmica sobre la filiació del català esdevé una qüestió d'esment obligatori, de manera que també en trobem referències a l'obra de Kurt Baldinger *La formación de los dominios lingüísticos en la Península Ibérica* (1971). L'autor, que també considera el català com a llengua pont, s'expressa amb les següents paraules: «En 1890, y aún en 1925, había considerado Meyer-Lübke el cat. como un dialecto provenzal, introducido en España en el siglo VIII» (Baldinger 1971: 125).⁵ Baldinger defensa que el català és una llengua pont entre les gal-loromàniques i les de la Península Ibèrica, l'origen de la qual es remunta a l'època visigòtica. En aquest sentit presenta un exemple —que ja figura a Kuen (1958: 15) i que hom troba en gairebé totes les publicacions que recolzen la teoria del català com a llengua pont— sobre la parella de paraules *oncle-tia*, de la qual la meitat correspon al francès i la meitat al castellà (Baldinger 1971: 131).

El lector interessat trobarà més informació sobre aquest tema a Calaforra (1998) i també a l'article de Müller (1983) «Das Katalanische in der Entwicklung des Sprachenkatalogs der romanischen Sprachwissenschaft».

3. DEL LLATÍ AL CATALÀ: UN CANVI EN LA CONSCIÈNCIA LINGÜÍSTICA

Deixem ara de banda la polèmica sobre la filiació del català per passar a comentar l'article de Helmut Lüdtke (1990) «Vom Latein zum Katalanischen», el qual constitueix una reeixida visió de conjunt sobre els aspectes més importants d'aquest desenvolupament. Lüdtke analitza la relació entre l'evolució del llatí al català i la del

5. Hom pot observar que el llibre de Meyer-Lübke va donar peu a interpretacions força contradictòries. En opinió de Calaforra, tanmateix, «ni el català és reconegut com a llengua independent per primera vegada en el *Katalanische*, ni la romanística posterior ha estat tan unànime en aquest punt com se'ns ha dit sovint» (Calaforra 1998: 27).

llatí a altres llengües, així com els processos evolutius d'idiomes diversos. Segons Lüdtke (1990: 21), hom no deixà de parlar llatí i començà a parlar una altra llengua, sinó que el català és el llatí que es parla avui en determinats territoris. Com a explicació del canvi de nom (llatí/català) considera decisiva la reforma de l'ensenyament a l'imperi carolingi de la mà d'Alcuí. Aquesta planejava rectificar la pronunciació del llatí escrit, que s'havia anat catalanitzant. El paral·lelisme que *de facto* creà aquesta reforma fou el que va demanar una diferenciació terminològica *llatí/romanç*, cosa que va fomentar la consciència que el llatí i el català eren llengües distintes. La reforma, doncs, va propiciar el naixement de les llengües romàniques (Lüdtke 1990: 22-23). Lüdtke recalca igualment que, en el cas del català, no succeí com a Florència, París o Londres, on un dialecte s'imposà sobre els altres: la reforma de Pompeu Fabra representa un compromís entre la llengua antiga i els diferents dialectes (Lüdtke 1990: 24). Com el lector pot observar, les consideracions de Lüdtke inclouen factors estrictament lingüístics, però també sociolingüístics, i no menysté la importància de les planificacions lingüístiques en la configuració de les llengües: l'evolució d'una llengua no és sinó una cruïlla de processos de canvis interns, de valors socials i de la voluntat dels parlants. Sobre aquest article tornarem a parlar més endavant.

El tema de la consciència dels parlants sobre la seva parla en èpoques passades esdevé especialment interessant en relació amb la fase de sorgiment. Eberenz (1989a) considera essencial el fet que els parlants emprem un nom inequívoc per designar la varietat en qüestió (Eberenz 1989a: 202-203) i afirma que durant molt de temps a la Península es popularitzaren els designatius:

[...] *nuestro lenguaje y romance*. El primero no es realmente un nombre, sino más bien una caracterización déctica, mientras que el segundo constituye un préstamo del francés, relacionado con la reforma cluniacense. [...] Ambos [...] impidieron durante mucho tiempo la generalización de nombres como *castellano, portugués y catalán*.

Els resultats de les seves investigacions mostren que «[e]l antagonismo entre lo propio y lo ajeno era algo que los catalanes sentían ya entonces a flor de piel» (Eberenz 1989a: 209), a diferència del que passava amb els castellanoparlants, els quals a l'Edat Mitjana comptaven amb un territori molt més extens, de manera que no vivien aquesta confrontació envers elements forans amb el mateix grau d'intensitat.

4. L'ESTUDI DEL LÈXIC

Tot i la polèmica que despertà la filiació del català, no abunden altres estudis sobre temes més específics en la primera meitat del segle xx, dins el món germanoparlant. En l'àmbit del lèxic, només trobem algunes obres que tracten el català molt de passada, com les de Jakob Jud (1917) o Gerhard Rohlfs (1947). Però la segona meitat del segle xx està marcada en aquest camp per la impressionant obra de Germà Colón, catedràtic emèrit a la Universitat de Basilea, una personalitat, dins la Catalanística que, entre altres coses, s'ha dedicat i es dedica plenament a l'estudi de la història del lèxic romànic, però sobretot del lèxic català, i és responsable també d'importants edicions d'obres antigues (esmentem, a títol d'exemple, els *Furs de València* i el *Llibre del Consolat de Mar*). Colón estudia tothora l'evolució del vocabulari en relació amb l'entorn social i polític, de manera que llegir les seves investigacions és penetrar en altres èpoques i deixar-se emportar de la mà d'aquest gran coneixedor de la llengua antiga cap un món encara ple d'incògnites científiques. És impossible donar compte de totes les publicacions de Colón, ni tan sols d'una petita part, atès el seu nombre gairebé prodigiós. A l'atzar hem triat uns pocs estudis, que esmentem a continuació: el publicat l'any 2002 sobre «La llengua a València en l'època del primer Borja»,⁶ on Colón estudia l'entorn social, així com aspectes estrictament lingüístics: grafies que rivalitzaven, formes del plural, aspectes de la conjugació verbal, concordança del participi, aspectes lèxics, etc.; o el breu però interessant article sobre el significat del terme *conglap* en català antic, en què mostra les confusions que hi va haver en l'ús d'aquest mot (Colón 1952); a Colón (1960) ens assabentem de la complexitat i riquesa semàntica de l'expressió catalana *anar a tresnuyta*, tan simple a primera vista; i a Colón (1971b), el nostre investigador estudia els foscos orígens del mot *petxina* (i de *pechina* en castellà, que ell considera un catalanisme), al qual atorga una procedència valenciana i possiblement mossàrab (Colón 1971b: 131-132). Colón és un estudiós del lèxic, de cada paraula perduda en l'entrellat de la història, i hom no es pot referir a la seva obra sinó fent referència al detall i a la profunditat amb què aquest personatge ha escorcollat el nostre passat lingüístic. Més endavant tornarem a parlar d'algunes publicacions de Colón.

6. El títol ja dona compte dels estrets lligams entre història externa i interna que enriqueix l'enfocament de Colón.

En el camp del lèxic, destaca igualment Beatrice Schmid, deixeblla de Colón. La seva producció relacionada amb el tema d'aquest article és tan extensa com enriquidora, i tampoc ens serà possible de resumir-ne ni una petita part. Esmentem ara aquí, a títol d'exemple, algunes de les seves publicacions més recents, entre les quals destaquen una interessant investigació sobre el tema del sistema català de noms de persona, apareguda l'any 2007, un article altament informatiu sobre costums, lleis, modes, tendències, etc., al llarg del temps en relació amb la tradició i el sistema catalans d'adjudicació de noms de persona, procés que sovint cal entendre com el resultat de canvis socials i polítics, migracions, variació de mentalitat, etc. Entre altres aspectes, l'autora s'ocupa de la funció que tenen avui dia el noms catalans antics; en aquest article ens assabentem, per exemple, que als segles ix i x abundaven els noms germànics, tot i que també hi havia noms romànics, llatins i dels pobles ibèrics de l'època preromana. Es tracta, certament, d'un tema molt específic, dins l'enorme camp d'investigació que representa el lèxic, però just per aquest motiu és un estudi molt amè i innovador.

Un camp de treball força ampli, en canvi, el representa l'article «Contactos lingüísticos interrománicos en la Península Ibérica», també de Beatrice Schmid (2006), estudi interessantíssim sobre les influències mútues al llarg del temps entre les llengües romàniques peninsulars, així com amb el provençal, el francès i l'italià. Durant el període de formació, els contactes entre l'occità i el català eren molt estrets, escriu Schmid (2006: 1786). A partir del segle xvi esdevenen cada cop més intenses les relacions amb el castellà, que es converteix en el model per excel·lència en la formació de neologismes. Schmid analitza el paper del català quant a l'adquisició de gal·licismes per part de les altres llengües romàniques peninsulars i parla de la dificultat de decidir sovint si un mot en una època determinada provingué d'una llengua o d'una altra. En la codificació del català modern, Pompeu Fabra manifestà una clara tendència a substituir els castellanismes per gal·licismes (Schmid 2006: 1796). El català continua avui essent molt permeable a les influències del francès. Les influències italianes, tot i que es limiten al lèxic (Schmid 2006: 1797), hi són considerables: el català s'obrí a la influència italiana sobretot durant la segona meitat del segle xiv i tot el xv. L'autora conclou l'article lamentant que hi hagi tan pocs estudis sobre els contactes històrics interromànics peninsulars, ja que el tema és prou ampli i complex com per esmerçar-hi plena dedicació científica.

5. LA MORFOSINTAXI

5.1 EL SISTEMA PRONOMINAL

En relació amb l'estudi diacrònic del sistema pronominal en català, comptem amb importants contribucions generativistes. El generativisme pretén descobrir els principis universals de la gramàtica, també a través de l'evolució diacrònica de les llengües (Fischer 2002: 9-10); per tant, s'interessa pels paràmetres que han generat diferents estructures al llarg del temps en els diferents idiomes romànics i per les lleis que han regit aquests canvis.

5.1.1 Els pronoms relatius

Els pronoms relatius foren estudiats des del punt de vista de la gramàtica generativa per Thielemann en «Zum diachronischen Wandel der phorischen Markierung (*φ-marking*) beim katalanischen Relativum» (1998). Els pronoms relatius estan presents en les estructures hipotàctiques més antigues, constata Thielemann (1998: 120), i tenen multitud de funcions textuais. L'autor analitza llur funció fòrica intratextual (Thielemann 1998: 121) i llur variació funcional. En llatí, la riquesa morfològica possibilita que entre el pronom relatiu i l'antecedent hi hagi una distància considerable. Tal com ja formulà Schuchardt, entre el llatí i les llengües vulgars hi hagué un trencament del sistema de marcació morfològica: es perderen les marques de nombre i gènere del pronom relatiu i les formes dels casos passaren a ser expressades mitjançant preposicions. En una primera fase es mantingueren els pronoms *qui*, *que* i *cui* en català antic per al nominatiu, acusatiu i datiu/genitiu respectivament; les formes *cui* i *qui* s'igualaren fonèticament (Thielemann 1998: 126). Això comportà la necessitat de marcar o reforçar les funcions sintàctiques mitjançant altres elements. En general, Thielemann constata una reducció de les possibilitats de marcació fòrica categorial (*que* es referirà al subjecte i a l'objecte directe) i la instauració de la posició de contacte immediat entre l'antecedent i el relatiu.

5.1.2 Els pronoms clítics

El tema dels pronoms clítics també ha estat estudiat des del punt de vista de la sintaxi generativa. Fischer publica l'any 2002 *The Catalan clitic system*, una monografia

sobre els pronoms d'objecte en la qual analitza les diferències de distribució sintàctica dels clítics en català antic i en català modern des del punt de vista del programa minimalista de Chomsky. Arran de les dades d'un corpus, Fischer revisa teories vigents fins al moment sobre el caràcter sintagmàtic del comportament sintàctic dels clítics. Està en contra de la teoria que defensa que la distribució dels clítics en català antic obeeix lleis fonològiques, i considera que aquí intervenen en primer terme factors de caire sintàctic. Concretament, la posició del clític en català antic depèn del moviment del verb.

Hinzelin (2007) estudia, des del punt de vista de la teoria de l'optimalitat, la posició del pronoms clítics d'objecte a les llengües romàniques a *Die Stellung der klitischen Objektpronomina in den romanischen Sprachen*. La posposició dels clítics avui no és permesa, sinó que es considera un castellanisme, escriu Hinzelin. En català antic, enperò, s'empraven pronoms posposats al verb finit. Hinzelin estudia a fons les *Homilies d'Organyà*, obra en què hom troba pronoms posposats al verb finit en subordinades i en principals coordinades (Hinzelin 2007: 181).

5.2 EL VERB

5.2.1. Les perífrasis verbals

Rolf Eberenz (1989b) analitza la perífrasi *anar* + gerundi, que ell considera com un cas molt probable d'influència castellana. L'autor defensa que, en el camp de la morfosintaxi, el català ha evolucionat en una direcció convergent amb el castellà (Eberenz 1989b: 203). Per primera vegada al segle XVI hom troba textos en català en els quals apareix la perífrasi *anar* + gerundi en el sentit d'«acostament progressiu a la meta» (Eberenz 1989b: 206).

En aquest apartat topem de nou amb l'obra de Beatrice Schmid (en premsa), qui ha treballat, a més d'altres matèries lingüístiques i històriques, el tema de l'expressió de l'obligació al *Llibre del Consolat de Mar*. Schmid tracta qüestions gramaticals relacionades amb aspectes estilístics i amb el tipus de text. El *Llibre del Consolat de Mar* és un corpus legislatiu sobre costums marins, un text fonamental del dret marítim i mercantil internacional. El fet de ser un escrit jurídic fa que hi hagi un «afany d'explicitació i d'exhaustió, és a dir, l'afany de prevenir qualsevol ambigüitat»; es tracta, a més, d'un text en el qual predomina la modalitat deòntica. Schmid estudia les perífrasis amb els

verbs *deure* i *haver* i les construccions amb *ésser tengut*. En l'obra analitzada destaca la tendència al desdoblament de l'auxiliar (*deurà o haurà a carregar*), del verb principal (*deu dir e manifestar*) o també de tot el predicat (*no ha ne deu haver*).

5.2.2 El perfet perifràstic

Tal com escriu Artur Quintana en aquest mateix volum, el tema del perfet perifràstic ha estat recurrent entre els romanistes alemanys. Vogel (1886: 109) ja l'havia presentat com quelcom de característic, però és amb Wilhelm Meyer-Lübke que aquesta qüestió es popularitza. Segons les idees que Meyer-Lübke exposa a la *Grammatik der romanischen Sprachen* (1890-1902: III, 344),⁷ el perfet perifràstic català té un significat originàriament incoatiu, en el sentit que accentua el començament d'una acció situada en el passat.⁸

Al contrari del que afirmà Meyer-Lübke, Colón (1975: 47) defensa la tesi de la impossibilitat d'una gènesi incoativa. En la seva opinió, és difícil demostrar-ho, atès que no hi ha textos de l'època quan es va formar la perífrasi. Però considera que no existeix cap motiu per a pensar que hom volia indicar el començament d'una acció (1975: 48). Val a dir que estem plenament d'acord amb la tesi de Colón. Si interpretem bé les seves paraules (Colón 1975: 49), hi hagué una motivació pragmàtica i expressiva de voler dinamitzar o animar el discurs en la formació d'aquesta perífrasi.

En temps més recents, Steinkrüger (1999) torna a ocupar-se del perfet perifràstic català, el qual, tal com escriu l'autor, caracteritza la nostra llengua, dins la família de les llengües romàniques, per tal com, normalment, quan hi ha hagut una gramaticalització dels verbs de moviment, el resultat de la reanàlisi⁹ ha estat un temps futur, mentre que en català aquesta estructura serveix per a indicar el passat (Steinkrüger 1999: 219). Steinkrüger (1999: 220) constata que aquesta possibilitat ja existia en el català antic més tardà, però a l'edat moderna els estilistes normatius titllaren aquesta

7. Aquesta gramàtica és una de les dues obres més importants de Meyer-Lübke; l'altra la constitueix el *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, que és, tal com escriu Calaforra (1998: 22), «una obra perenne i imprescindible per a tot romanista». De fet, la *Grammatik der romanischen Sprachen* de Meyer-Lübke és «la reformulació ampliada i millorada de l'obra homònima de Diez» (Calaforra 1998: 24).

8. En general, en aquesta voluminosa obra Meyer-Lübke parla molt poc del català, i encara que la referència al llatí com a punt de partida és constant i que també hi figuren bastants citacions d'autors medievals i altres èpoques passades, no representa un veritable estudi diacrònic de la gramàtica de les llengües romàniques.

9. La reanàlisi implica un canvi en l'estructura dels constituents oracionals que no afecta llur realització fonètica (Pérez & Torrent-Lenzen 2007).

construcció de «vulgar». Steinkrüger (1999: 220-223) resumeix les teories existents a l'entorn de l'origen del perfet perifràstic en català: la tesi incoativa de Meyer-Lübke, la tesi de Colón i altres sobre l'actualització i vivificació d'accions, la tesi de Schlieben-Lange (1971), segons la qual es tractava d'una mena de present històric, que evolucionà cap a una funció aspectual fins a convertir-se en un temps, etc. Arran d'un corpus de textos narratius de caràcter privat que cobreixen l'època de 1500 a 1800 de tot el domini catalanoparlant, l'autor observa que en l'ús escrit hom tendia a evitar aquest temps verbal, probablement perquè es considerava poc adient per a la llengua escrita (Steinkrüger 1999: 228). Steinkrüger presenta aquesta discussió en relació amb teories de lingüistes i altres investigadors europeus poc considerades fins el moment (Franz Boas, Benjamin Lee Whorf, Max Wertheimer, etc.) i també estableix comparacions amb altres llengües asiàtiques, americanes, africanes, etc., que presenten processos semblants de gramaticalització. L'autor (Steinkrüger 1999: 227) defensa la tesi que originàriament es tractava d'una perífrasi evidencial en el present narratiu: el narrador volia ressaltar allò viscut i experimentat. Això ho indica l'ús repetit d'aquest temps en la primera persona del present singular. Possiblement, el perfet perifràstic català perdé la funció evidencial (Steinkrüger 1999: 226) amb el predomini de la llengua escrita en les nostres cultures occidentals, per tal com importava destacar l'objectivitat d'allò que hom escrivia. Steinkrüger (1999: 233) conclou que el fenomen del perfet perifràstic i del seu origen no pot explicar-se des d'una sola perspectiva o teoria i, finalment, remarca la interdependència entre mesures normatives i de planificació lingüística, d'una banda, i processos de gramaticalització, d'una altra, atès que la norma actual ha afavorit l'ús d'aquest temps verbal, el qual era vist com una manera de distanciar-se de la morfologia verbal del castellà.

Hans-Ingo Radatz (2003) tracta la perífrasi <VADO + infinitiu> en castellà, francès i català. En moltes llengües del món, el verb *anar*, *ir*, etc. ha donat lloc a construccions gramaticalitzades que expressen el futur (Radatz 2003: 61). En francès i en castellà, aquesta perífrasi està altament gramaticalitzada. En català trobem dues perífrasis: <VADO + infinitiu> (per a expressar el passat) i <VADO + *a* + infinitiu>: a aquesta darrera estructura se li atribueix, escriu Radatz (2003: 61), «una semàntica que parece ir de incoativo y conativo hasta un futuro inminente, muy parecido al futuro analítico castellano y el *futur proche* del francés», però la normativa catalana rebutja la interpretació de futur pròxim i la considera un castellanisme (Radatz 2003: 62). Tanmateix, Radatz opina que el procés de gramaticalització d'aquesta perífrasi en les tres llengües esmentades ha estat molt similar (Radatz 2003: 62), i aquest paral-

lisme mostra que no es tracta d'una estructura calcada de la llengua veïna. L'autor exposa que, en català antic, la preposició *a* en aquesta perífrasi no era obligatòria. Això va comportar el fet que el català, al començament de l'edat moderna, encara no tingués una perífrasi gramaticalitzada del tipus <VADO + *a* + infinitiu>. D'una banda, es consolidà <VADO + infinitiu> per al passat; d'una altra banda, «el catalán tuvo, con siglos de retraso respecto al castellano, una segunda oportunidad de gramaticalizar también un futuro próximo, diferenciado de su pretérito perifrástico por medio de la preposición *a*» (Radatz 2003: 68). Aquest retard explica, en opinió de l'autor, que el procés de gramaticalització de <VADO + *a* + infinitiu> encara no hagi acabat del tot en català. L'article de Radatz és diacrònic també en sentit futurista, atès que pronostica una evolució segons el seu parer encara no finalitzada. Radatz finalitza l'article amb les següents paraules: «Los catalanes harían bien en no quitarle a su lengua la libertad de seguir pautas propias o de sumarse a procesos comunes con sus lenguas vecinas» (Radatz 2003: 74). L'article de Radatz també dóna compte de les interrelacions entre normativa i evolució diacrònica d'una llengua i dels estrets lligams entre història interna i externa.

5.2.3 La fraseologia verbal

El tema de la fraseologia verbal és estudiat per Rolf Eberenz a «Les locucions verbals en la prosa de Ramon Llull» (1984)¹⁰. Eberenz escorcolla aquí els orígens del català literari sobre la base d'un estudi de la prosa de Ramon Llull. De fet, l'objecte d'estudi, tot i el títol que porta l'article, són més aviat col·locacions del tipus *menar gran dol* (Eberenz 1984: 29) o *venir a compliment* (Eberenz 1984: 35), l'estructura bàsica de les quals seria verb + substantiu (sovint deverbal) amb algunes variants. Eberenz conclou que aquest recurs, l'empra Llull molt conscientment en harmonia amb la seva filosofia. L'autor se centra en l'estudi de Llull, de manera que ignorem la importància que pogué tenir aquest recurs en aquella època.

10. En general, en aquest article no fem esment dels nombrosos estudis que s'han fet sobre el llenguatge d'un autor determinat (de ben segur nombrosíssims, si pensàvem en Ramon Llull i la seva obra), i, en certa manera, en l'excepció que fem a aquesta regla en aquest apartat, el lector entendre el perquè: és clar que l'estil d'un autor sempre està immers en una època i en un corrent estilístic i de pensament, així com en les normes fonètiques, lèxiques i gramaticals de l'època, però molts cops predomina l'element personal. Tanmateix, no deixa de ser interessant el fet que alguns autors hagin conferit a una llengua trets especials que no estaven generalitzats. Es tracta, en certa manera, d'una història, dins la història, d'un excurs, dins l'evolució.

5.2.4 Aspectes del sistema verbal

Altres aspectes del sistema verbal com ara l'oposició entre perfet simple i perfet compost han estat estudiats també per Eberenz (1977) en relació tant amb el català com amb el castellà del Renaixement. Per a expressar una acció en el passat en relació amb alguna indicació sobre el moment present, el portuguès, el català i el castellà es comporten de maneres diferents. Eberenz (1977) compara aquests usos en català i en castellà arran d'una traducció al castellà del *Tirant lo Blanc*. En català, en textos força antics (de Ramon Llull, per exemple) hi ha la tendència a fer servir el perfet compost (*he vist* o *he sabut*) com a temps que indica el passat, també acompanyat d'adverbis que estableixen una relació explícita amb el passat (Eberenz 1977: 522).

5.3 LA SINTAXI DE LA NEGACIÓ

La sintaxi de la negació en català antic ha estat estudiada per l'autora d'aquest article conjuntament amb Manuel Pérez Saldanya. Els resultats d'aquestes investigacions figuren a tres publicacions (Pérez Saldanya & Torrent-Lenzen 2006, 2007 i en premsa) que resumirem a continuació. En l'article publicat l'any 2006 a la *Miscel·lània Joseph Gulsoy*, aquests autors estudien l'anomenada *negació expletiva* en català antic. Es tracta de l'ús de la partícula *no* en oracions no negatives. Els autors s'uneixen a les crítiques que el concepte d'*expletivitat* (fruit d'una visió logicista de la llengua) ha rebut en la lingüística, sobretot en relació amb la negació, i proposen el terme de *negació contextual*, atès que en el context en què apareix l'esmentada partícula sempre hi ha una idea negativa que és actualitzada. La negació contextual s'usà molt en català antic, més que en llatí i que en el català actual. En relació amb el pas del llatí al català, cal veure l'ús de la partícula *no* en oracions no negatives com una manifestació de la concordança negativa, això és, del sistema que permetia l'aparició de més d'un element negatiu en l'oració sense que s'anul·lés la seva negativitat.¹¹ En català antic, activaven la

11. Des del punt de vista diacrònic, cal interpretar aquest fenomen, dins la tendència a l'analiticitat en l'evolució de moltes llengües, també del català. En el cas de la negació, el sistema sintètic del llatí, basat en l'ús d'una única paraula negativa en oracions negatives és substituït progressivament per un sistema analític, el de la concordança negativa, en el qual la partícula *no* o elements equivalents poden coaparèixer amb altres paraules negatives sense que això afecti la interpretació de l'oració.

negació contextual els predicats de temor, de dubte, de prohibició, els quantificadors de grau comparatiu, així com l'adverbi *abans* (i variants) i la preposició *sens* (i variants).

A «*No às volgude anar en loch del món: la formació de mots negatius en català antic*» (2007), Pérez Saldanya i Torrent-Lenzen investiguen la formació de mots negatius en català antic a partir de paraules o construccions que no tenien originàriament un valor negatiu. La negació és reforçada amb elements, normalment minimitzadors (o també generalitzadors), com ara *pas*, *res*, etc., els quals acaben convertint-se en veritables mots negatius. Es tracta de processos que tenen un caràcter cíclic, atès que es poden constatar a moltes llengües del món, també en llatí, i que es produeixen sobre la base de la gramaticalització i de la reanàlisi.

Finalment, a «Los activadores negativos en catalán antiguo» (en premsa), són descrites i analitzades les formes i les regles d'ús dels elements que en l'estructura oracional del català antic funcionaven com a activadors o inductors negatius, això és, que possibilitaven l'aparició de certes paraules, anomenades *termes de polaritat negativa*, les quals només es poden emprar en contextos en què es nega o se suspèn el valor de veritat de l'oració. El grup d'activadors negatius inclou elements i estructures molt diversos (la partícula *no*, preposicions, verbs, construccions comparatives, construccions interrogatives, etc.). Els autors arriben a la conclusió que la reducció d'activadors negatius al llarg del temps ha estat mínima. De fet, només l'estructura *tot* + oració de relatiu («*tot* era de N[ostre] S[einor] zo qe él li volia donar *ni* él li prometia» [*Organyà* (XIIb-XIIIa): 123]) ha deixat d'activar la negació, encara que en català es conserven estructures semblants («*Qualsevol* que tingui *cap* problema»). També ha tingut lloc una reducció dels activadors negatius combinables, sobretot dels que es combinen amb la partícula *ni*. En general, els usos en català antic (segles XII al XV) són força homogenis; això vol dir que els canvis en aquest joc de forces entre activadors negatius i termes de polaritat negativa hagueren de tenir lloc a final del segle XV o començament del XVI. Quant a les causes que motivaren aquest canvi, els autors plantegen la hipòtesi que possiblement fou el debilitament de la concordança negativa (el qual potser tingué l'origen en el seu caràcter opcional) el que comportà aquests reajustaments.

6. ESTUDIS SOBRE FONÈTICA

Dels nombrosos estudis que tracten qüestions de canvis fonètics relacionats amb la història del català, esmentem en primer lloc l'article de Helmut Lüdtke ja

comentat més amunt, atès que l'autor dedica especial atenció a les transformacions fonètiques, en les quals intervenen dos paràmetres: temps i energia. El resultat és la reducció fonètica (RATIONEM > raó) (Lüdtke 1990: 28). Contràriament, el nombre de síl·labes augmenta amb l'ús de l'article. El pas d'un sistema sintètic a un d'analític també representa un augment de temps i energia en la producció lingüística: el nou verb auxiliar, per exemple, compensa la pèrdua sil·làbica que hagi pogut haver-hi. En general, hom constata una pèrdua de 1,07 síl·labes de mitjana per ètim amb dues o més síl·labes (Lüdtke 1990: 31). Lüdtke aprofundeix en l'estudi dels mecanismes de compensació de pèrdues i guanys.

Reculem ara en la cronologia de les publicacions i parlem, en arribar a aquest punt, de la figura de Bernhard Schädel, que estigué molt relacionat amb Mn. Alcover i col·laborà intensament a l'època del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana l'any 1906. Schädel publica el 1904 l'obra *Untersuchungen zur katalanischen Lautentwicklung*, que fou la seva tesi d'habilitació a Halle i que representava el seu primer treball sobre el català (Eberenz-Greoles 1990: 144). Schädel (1904: 9-13) considera que la vocal neutra és una de les característiques fonètiques del català, i documenta com la confusió de *a* i *e* àtones ja ve de molt antic. L'evolució fou molt lenta, apunta Schädel (1904: 12): això explica les nombroses indecisions gràfiques en el català medieval. L'any 1908 Schädel publica «Zur Entwicklung des finalen *a* im Ampurdà», que és, tal com escriu Eberenz-Greoles (1990: 148), una monografia basada en les *Ordinacions del Comtat d'Empúries*, text redactat durant la segona meitat del segle XIV de fort caràcter localista i no gens literari (Schädel 1908: 86).

Poc o molt intervenen consideracions i anàlisis fonètiques en molts dels estudis aquí presentats. Citem potser, per finalitzar aquest apartat, l'article de Colón (1994) sobre l'origen del mot *saloma* < KÉLEUSMA, «cant dels mariners», que obre una finestra cap a futures investigacions, atès que l'evolució fonètica, els fets fonètics regulars, s'oposen en aquest cas a l'origen que fan suposar els documents. Colón opina que potser «la influència d'un representant de PSALMUS (> *salm*, *salmo*), tan proper semànticament, hagi jugat un paper decisiu en el canvi fonètic» (Colón 1994: 642).

7. L'ESTIL

Aspectes estilístics els treballen, entre altres, Colón (1971), qui en la traducció catalana medieval del *Decameron* constata l'ús abundant de la *figura etymologica*

(Colón 1971a: 657), segons l'esquema: «E yo promet de aconsolar-te del desig que longament has desijat».

Susann Fischer (2005) analitza l'anticipació estilística en el català antic («que feita aviets la corona del Emperi»; «que molt es noble cavaler»), tot considerant sobretot el trencament que aquestes estructures impliquen en relació amb les lleis sintàctiques. En la seva opinió, aquest recurs influeix en l'estructura informativa, fet que probablement explica aquests usos (Fischer 2005: 120). Fischer (2005) analitza també l'anticipació estilística des del punt de vista de les diferències existents en relació amb la topicalització i des de la perspectiva de les semblances que es donen en relació amb certes funcions dels pronoms clítics.

8. CAP A L'ANY 1500: UNA ÈPOCA DE TRANSICIÓ

L'any 1500 és un temps de transició: s'acaba l'època àuria de la literatura catalana, i n'és testimoni, segons Beatrice Schmid (1988: 5), l'intent d'establir una norma, que és l'objectiu de *Les Regles d'esquivar vocables*, escrites al final del segle xv.

Aquesta època de transició cap al decandiment lingüístic i literari ha estat investigada a fons per Germà Colón a diferents obres. Esmentem, en primer lloc, el llibre *Les Regles d'esquivar vocables. Autoria i entorn lingüístic*, aparegut l'any 2001. *Les Regles* no són sinó una recopilació de recomanacions puristes i obeeixen a la «dèria correctora» (Colón 2001: 9), que, tal com ens informa Colón, va començar pocs segles després d'haver-se iniciat la nostra era amb l'*Appendix Probi* del Pseudo-Probus: val a dir que els mots vulgars que calia refusar segons l'*Appendix Probi* eren mots que esdevindrien paraules genuïnament romàniques com ara *espill* o *orella* (Colón 2001: 9-10). Des de llavors no tornem a trobar textos puristes fins que apareixen les *Regles* (Colón 2001: 10). Colón comenta algunes de les recomanacions d'aquest text normatiu, com per exemple el castellanisme *sombrero*, que segons Colón (2001: 86) és més antic del que indiquen els diccionaris, atès que ja el trobem l'any 1485.

A *De Ramon Llull al Diccionari de Fabra* (2003), Colón es dedica a l'estudi del lèxic (formes, usos, etimologia...), que ell sempre presenta lligat a l'entorn social i històric. Al quart capítol, dedicat a la «taula de paraules difícils» de la *Crònica* del rei Jaume, Colón ens explica el significat històric del fet que calgui introduir una taula per a explicar conceptes: «Els texts antics esdevenen obscurs perquè força termes han

desaparegut i cal que siguin explicats per uns altres més assequibles. Això no és solament evolució lingüística, ans estancament» (Colón 2003: 61). S'inicia l'anomenada *Decadència*, que Colón anomena bellament època de «decandiment lingüístic» (2003: 61).

En relació amb aquest període, ens ha semblat especialment interessant l'estudi, també de Colón, sobre «Los castellanismos primerizos del catalán. Acerca de NUPTIAE y VOTA en la Península Ibérica» (1973). Colón analitza canvis que tingueren lloc al començament del segle XV: el català comença a abandonar les seves preferències lèxiques, que fins llavors havien estat afins a les del provençal, i es va apropant a les formes castellanès. L'autor ho exemplifica exhaustivament sobre la base del camp semàntic *nupcias*, tot comparant l'ús de paraules com ara *noces*, *boda* i *casament*. Coromines i Wartburg consideraren *boda* com a veu genuïna del català, procedent del llatí VOTUM «vot, promesa» (Colón 1973: 7). En aquest article, Colón demostra que aquesta opinió és errònia. L'autor considera *boda* o *bodes* com a castellanisme que comença a arrelar en el català al segle XV via València (Colón 1973: 17). En general, opina que l'evolució del mot *noces* (< NUPTIAE) és representativa de l'evolució del lèxic català (Colón 1973: 34); el mateix pensa, per cert, en relació amb *casament* i *casar*, atès que en català les paraules preferides eren *maridar* i *mullerar* (1973: 34). La castellanització del lèxic català s'inicia, segons Colón (1973: 34), amb la pujada al tron catalanoaragonès de la dinastia dels Trastàmara, però el nostre autor afegeix:

No es que yo ponga en relación de causa a efecto el cambio de soberanos y el cambio de rumbo léxico. Apunto una coincidencia cronológica: desde el siglo XV, a pesar de la independencia de que goza la lengua dentro de la monarquía foral, sus soluciones se ven cada día más mediatizadas.

9. EL CATALÀ DE LA DECADÈNCIA

Seguim, de moment, en la mateixa línia i continuem parlant dels canvis lèxics que afectaren el català, ara en plena època de decandiment lingüístic, tal com l'anomena Colón (2003: 61), els quals han estat estudiats, entre d'altres, per Beatrice Schmid (1989), qui analitza l'edició prínceps del *Blanquerna* de Ramon Llull, publicada a València l'any 1521. Aquest text té un enorme valor com a testimoni que és de la llengua del segle XVI, atès que l'editor, el canonge Joan Bonllavi, pretén «traduir» a la «llengua valenciana» una obra que, segons diu ell, està escrita en «llengua llemosina primera»

(Schmid 1989: 139). Schmid (1989: 140) recalca que es tracta certament d'una traducció, però no d'una llengua a una altra, sinó d'un diasistema a un altre, dins de la mateixa llengua. El català continuava en un procés de canvi i evolució. Bonllavi recorre sobretot al desdoblament sinonímic, per tal de fer comprensibles mots que en la seva època potser ja no s'empraven tant o que tenien altres connotacions. El substantiu *treball*, per exemple, era fortament polisèmic a l'època de Lull. L'estudi de la «traducció» de Bonllavi permet treure conclusions sobre l'evolució d'aquest mot. Així doncs, per posar un exemple, en l'època de Bonllavi, *treball* en el significat de «situació difícil» o de «guerra» ja era un arcaisme, i com a tal el substitueix o el glossa el «traductor».

Deixem ara de banda el lèxic i passem a la sintaxi del català de la Decadència, un tema que ha estat investigat per Patrick Oliver Steinkrüger (1995) a «Grammatikalisierung von Auxiliaren und Copulae im Katalanischen der Decadència». Tot i que l'època de la Decadència sigui més aviat poc estudiada, en aquest període tingueren lloc canvis importants, sobretot pel que fa al sistema verbal. Steinkrüger tracta la gramaticalització dels verbs *haver*, *tenir* (*tener* en català antic), *ésser/ser*, *estar* i altres verbs copulatius, *anar* i la concordança en el pretèrit indefinit. Sobre la base d'una anàlisi quantitativa i qualitativa de corpora, l'autor arriba a conclusions sobre la tipologia dels canvis del català en relació amb altres llengües. El canvi lingüístic té lloc, dins del marc de tradicions discursives o tipus de text, considera Steinkrüger; a més, existeixen canals de gramaticalització típics i universals, com per exemple el fet que un verb de moviment passi a marcar l'aspecte i més tard el temps. En la nostra opinió, en valorar els fenòmens relacionats amb la concordança del pretèrit indefinit amb l'objecte (*les cadires les he comprades*), Steinkrüger no té en compte la importància que pugui tenir la planificació lingüística.¹²

Rolf Kailuweit publica l'any 1991 un interessant article sobre la política lingüística francesa a la Catalunya ocupada de l'any 1810: en aquell moment històric, el català fou declarat cooficial juntament amb el francès, una tàctica que perseguia guanyar les simpaties del poble català. Seguint la mateixa línia d'investigació, Kailuweit publica l'any 1997 l'obra *Vom EIGENEN SPRECHEN. Eine Geschichte der spanisch-katalanischen Diglossie in Katalonien (1759- 1859)*, sobre la situació de diglòssia durant la Decadència: el català cada cop s'emprava menys en situacions formals. Hans-Ingo Radatz (2000) recalca, en la seva ressenya sobre el llibre de Kailuweit, que les dècades

12. Vegeu a la «Bibliografia» altres obres importants d'aquest autor relacionades amb el tema d'aquest article.

abans de la Renaixença estaven poc estudiades i que en aquest sentit la investigació de Kailuweit representa una gran novetat. Rolf Kailuweit treballa amb un corpus molt ampli i analitza les condicions d'una competència lingüística diglòssica, les actituds dels parlants i les variants en l'arquitectura de la llengua, entre molts altres aspectes.

Ementem, finalment, en aquest apartat, l'obra *Die Tradition der Familienbücher. Das Katalanische während der Decadència* de Jungbluth (1996), qui estudia el català de la Decadència arran d'una anàlisi dels llibres o cròniques de família, tal com s'havien cultivat antigament: segons l'autora (Jungbluth 1996: 4), aquest tipus de text és especialment important per a l'estudi del llenguatge parlat i popular. La seva investigació mostra que el català gaudia encara de força vitalitat en l'època de la Decadència. Certs tipus de text s'escrigueren sempre en català; a més, en aquesta època noves classes socials tingueren accés a la llengua escrita, i a Catalunya hom escrivia en català segons quines coses. En alguns aspectes diferim de les opinions de Jungbluth. L'autora apunta, per exemple, a la conclusió que el recurs als models medievals durant els processos de codificació de la Renaixença es degué sobretot al fet que hom volia glorificar la mateixa Renaixença amb un passat gloriós, i no pas perquè no hi hagués hagut testimonis escrits més recents (Jungbluth 1996: 173). En la nostra opinió, sembla lògic suposar que en l'època de ressorgiment lingüístic hom buscava models del català més purs i menys influenciats pel castellà. També pensem que hi ha una certa contradicció en el fet de voler presentar els llibres de família com una font del llenguatge parlat autèntic:

Die Textsorte *Familienbuch* ist deshalb besonders interessant, weil sie die Alltagssprache widerspiegelt und weil gerade für die Rekonstruktion der Geschichte der Alltagssprache besonders wichtige Quellen vorhanden sind.

(Jungbluth 1996: 4)

Mentre que uns capítols més endavant (Jungbluth 1996: 174) l'autora escriu que és un llenguatge en certa manera forçat o no del tot natural i espontani (Jungbluth parla de «bemühte Schriftlichkeit»; això és, es tracta d'un tipus de text en el qual hom procura adaptar la llengua al medi de l'escriptura) i que en aquests escrits abunden les hipercorreccions. Jungbluth analitza aspectes gràfics, fonològics i morfosintàctics, el lèxic i mitjans pragmàtics com ara la dixi, la repetició de paraules («y per acabar res res res») o els insults.

10. LA RECONSTRUCCIÓ LINGÜÍSTICA

El tema de la reconstrucció lingüística i de la configuració del català modern després dels segles de decandiment és doblement important en aquest article, per tal com, d'una banda, es tracta de discussions, mentalitats i fets que queden emmarcats en una època, això és, al final del XIX i començament del XX, mentre que, d'altra banda, és sabut que en la reconstrucció del català es tingueren especialment en compte expressions i estructures dels autors medievals. En aquest context volem esmentar la significació que tingué el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, el qual representava l'aglutinament d'esforços per a la reconstrucció lingüística, atès l'estat deficitari del català a final del segle XIX (Martí 1993: 9), i en el qual hi participaren diverses personalitats dels països germanoparlants. Martí (1993: 22) remarca el caràcter sociolingüístic que tingué el fet de voler afrontar la codificació del català; entre d'altres coses, es comprengué que la manca d'una normativa per als escriptors era el resultat d'una dominació, la qual conduïa necessàriament al lingüicidi. En aquest moment històric tornem a topar amb la figura de Bernhard Schädcl (1906), qui participà al Congrés amb una conferència titulada «Sobre'l pervindre dels estudis llingüístichs catalans», on es fa ressò dels esforços de l'Institut d'Estudis Catalans per a fer prevaler una visió integradora del català, la qual tenia en compte els diferents dialectes, així com la llengua medieval (Schädcl 1906: 414).

11. LA UNITAT DE LA LLENGUA

Els estudis diacrònics són especialment importants per al tema de la unitat de la llengua, si tenim en compte que el secessionisme lingüístic se serveix dels anomenats arguments literaris i històrics. Aquest tema també ha estat estudiat, entre d'altres, per part dels investigadors de Basilea. Germà Colón mostra que les *Regles d'esquivar vocables* «destaquen de clara faisó la unitat de la llengua» (Colón 2001: 13) i que la «llavor valenciana» en aquesta obra plena de recomanacions sobre com parlar correctament hi és clara (2001: 96).

Beatrice Schmid (1988) tracta el tema de la unitat de la llengua a *Les «traduccions valencianes» del Blanquerna (València 1521) i de la Scala Dei (Barcelona 1523). Estudi lingüístic*. La comparació amb les versions originals medievals mostra tendències que són característiques de l'època: eliminació d'occitanismes i introducció de castellanis-

mes, entre altres coses. Pel que fa a la valencianitat de les traduccions i al problema de la fragmentació de la llengua, l'autora conclou que, tot i haver-hi una preferència per les solucions valencianes (Schmid 1988: 330-331), les solucions gràfiques no permeten treure conclusions sobre eventuais trets fonètics dialectals, i en la morfologia i el lèxic els particularismes són pocs. Això indica que a començament del segle XVI, la llengua, almenys la literària, no coneixia una fragmentació. Schmid recalca que la versió «valenciana» de la *Scala Dei* fou impresa a Barcelona i que altres dades semblants fan pensar que l'adjectiu «valencià» en els títols d'aquests textos no qüestiona en absolut la unitat de la llengua en aquella època.

A «Das dialektale Element im Schriftkatalanischen Mallorcas aus historischer Perspektive», Hans-Ingo Radatz (2002) analitza característiques de la llengua antiga que són considerades com a mallorquinismes però que, en realitat, en altres èpoques s'havien emprat a diverses contrades catalanoparlants, no només a Mallorca (Radatz 2002: 304). Radatz remarca igualment que en temps de Ramon Llull la majoria dels habitants de Mallorca procedien de llocs molt diversos, de manera que hi havia en tot cas una barreja dialectal, però no un dialecte mallorquí unificat i únic.

Importants aspectes d'història externa en relació amb el tema de la unitat de la llengua, els proporciona Hans-Ingo Radatz a «“Katalanisch” oder “Valencianisch”?: zum sprachlichen Sezessionismus im Land València» (1993), un article que ha esdevingut de referència obligatòria. Ja al segle XVIII, Marc Antoni Orellana formulà la hipòtesi que el valencià era una llengua diferent del català, i no només una variant o un dialecte (Radatz 1993: 97). En començar la Renaixença sorgeixen dos grups a València: els cultistes, que escriuen en una llengua arcaïtzant que ells anomenen llemosí, i els anticultistes o vulgaristes, que parlaven en un català castellanitzat i empraven grafemes del castellà. La discussió sobre l'ortografia finalitzà amb l'acceptació de les Normes de Castelló (que eren les normes de Fabra modificades) per part dels representants de les institucions més destacades. Radatz assenyala la importància històrica d'aquest pas, per tal com això implicava reconèixer forts lligams amb el català. Un dels arguments dels secessionistes són les causes històriques, segons les quals el valencià nasqué a València; qui afirma això parteix, doncs, del fet que existí una població mossàrab autòctona que ja trobaren els conqueridors catalans (Radatz 1993: III), de manera que el valencià no seria el resultat de la importació del català a terres valencianes, sinó que s'hauria desenvolupat del mossàrab. Tanmateix, avui en dia no es considera probable que el mossàrab encara existís de manera tan generalitzada en

l'època de la Conquesta. Al respecte remarca Helmut Lüdtke (1990: 25) que la zona a partir del Llobregat tirant cap al sud fins a Guardamar, era, en aquella època, un espai colonitzat, de manera que el català d'allà és una importació procedent del nord en l'època posterior a la Reconquesta.

Altres aspectes d'història externa relacionats amb la unitat de la llengua, els tracta Max Doppelbauer (2006) a *València im Sprachenstreit*. En els capítols tercer i quart, l'autor escriu sobre la història del País Valencià, també sobre la història més recent, tot esmentant institucions i esdeveniments com ara l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, l'Acadèmia Valenciana de la Llengua (fundada en 1998), la reforma de l'Estatut d'Autonomia, etc.

12. LA HISTÒRIA DE L'ORTOGRAFIA CATALANA

Entre les investigacions diacròniques del català que han dut a terme els romanistes alemanys comptem també amb els treballs de Trudel Meisenburg sobre la història de l'ortografia catalana. Aquí resumirem el seu article «Zur Geschichte der katalanischen Orthographie» publicat l'any 1995. Meisenburg estudia els mecanismes que són constitutius de canvis en els sistemes ortogràfics; segons l'autora, per regla general hi contribueixen factors d'història interna i externa. Els sistemes ortogràfics són adaptats amb els canvis socials (noves necessitats, etc.) i aquests processos d'adaptació obeeixen lleis com ara la necessitat de precisió i de simplificació o la necessitat de creació d'analogies (això és: hi ha una tendència a voler actuar de manera uniforme en situacions iguals o semblants). A l'Edat Mitjana l'ortografia catalana es caracteritza per la uniformitat: hom detecta en els textos poques diferències dialectals i diacròniques (Meisenburg 1995: 50-51). L'ortografia catalana medieval és la més unificada de totes les ortografies romàniques, al contrari del que pot dir-se en relació amb el francès antic. És una mostra que existia uniformitat en el pla morfològic i sintàctic, i se suposa que també es donava una unitat fonètica en el llenguatge més estàndard. Però és clar que no hi havia uniformitat a l'hora de fer correspondre un fonema a un grafema (Meisenburg 1995: 51). Els escriptors antics s'orientaven en el llatí en gran mesura. Sobretot hagueren de fer proves i experiments a l'hora de trobar grafies adients per als nous sons palatals, sibilants i africats sorgits en l'evolució del llatí al català (Meisenburg 1995: 52). Durant la Decadència apareixen cada cop més solucions

dialectals i la norma pancatalana perd vigor, tot i que els grans autors del segle XVI tendeixen a respectar-la. De manera més i més contundent dominen els criteris que guien l'evolució ortogràfica del castellà (que eren «pronunciación, uso y etimología», Meisenburg 1995: 54-55). A la Renaixença sorgeix la discussió entre els usistes, a favor dels sistemes més recents, els arcaïstes, a favor de les solucions ortogràfiques medievals, i els partidaris d'«el català que ara es parla», els més castellanitzants de tots i els que també rebutgen una unificació ortogràfica de les parles dialectals. L'any 1913, amb les Normes Ortogràfiques de Fabra s'assoleix una independència en relació amb les normes del castellà i s'assoleix també la unificació dels dialectes. Per a aconseguir-ho hom recorre sovint a solucions medievals. Meisenburg insisteix també en la funció ideològica que té l'ortografia.

13. LA HISTÒRIA EXTERNA DEL CATALÀ

Gairebé tots els llibres que hem presentat inclouen, com és d'esperar, un resum sobre la història externa del català, que aquí no comentarem, atès que tots coneixem prou bé el nostre passat com a poble. És clar que es tracta d'una informació essencial per a introduir el lector o l'estudiós a qualsevol tema que tracti la història interna de la llengua o també el català d'avui, ateses les nostres «peculiaritats» històriques. En aquest context és d'esment obligatori la coneguda obra de Jens Lüdtke *Katalanisch. Eine einführende Sprachbeschreibung*, en la qual l'autor dedica els dos capítols inicials al tema que ens ocupa.¹³ Especialment interessant ens ha semblat l'estudi de Kremnitz (1989) sobre la formació de la consciència col·lectiva catalana: Kremnitz fa una valoració sociolingüística molt interessant de fets històrics com ara la unió personal entre Aragó i Castella, els decrets de Nova Planta de 1707-1717, la Renaixença, els Jocs Florals, el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana l'any 1906, la fundació de l'Institut d'Estudis Catalans l'any 1907, la dictadura de Franco,¹⁴ etc. Kremnitz (1989) conclou la seva investigació escrivint que, arran de la seva història i de la seva condició, dins del conjunt de pobles del món, els catalans miren cap al futur amb una certa malfiança pel que fa al manteniment de la identitat, i que qualsevol petit canvi

13. Vegeu a la «Bibliografia» altres obres importants d'aquest autor relacionades amb el tema d'aquest article.

14. Sobre l'època de Franco i la seva política repressiva, vegeu Kremnitz (1990).

els omple d'inquietud; però també opina que una identitat canviant només pot ésser mantinguda amb una actitud ofensiva (Kremnitz 1989: 368).

L'estudi de Georg Bossong (2008), publicat a *Die romanischen Sprachen. Eine vergleichende Einführung*, és, sens dubte, el resum més recent en el moment de redactar aquest article, i és per aquest motiu que l'escollim com a objecte de ressenya. És clar que no cal que resumim els fets històrics descrits, de manera que ens centrarem —oh, injustícia que comet tot crític!— en un punt en què no hi estem d'acord, el qual constitueix un tòpic en la manera que els alemanys o germanoparlants sovint enfoquen la història dels països que avui conformen l'Estat espanyol: no estem d'acord amb el paper que, no solament segons Bossong sinó en general segons la historiografia germanoparlant sobre la nostra història, tingué el casament d'Isabel i Ferran l'any 1476. Bossong (2008: 100-101) escriu que les corones castellana i aragonesa quedaren unificades en el regne espanyol: «**Nach der Heirat der Katholischen Könige [...] wurden die beiden "Kronen" im Jahre 1476 zum Königreich Spanien vereinigt**». És una idea que hom pot llegir repetidament, bé que amb altres paraules, a diverses fonts escrites per germanoparlants. Tanmateix, considerem que és una simplificació dels fets històrics. A la llarga, aquest casament representà, sens dubte, la decadència de la nostra llengua i cultura, però la unió d'ambdós sobirans fou una «unió matrimonial»: aquest casament va ser una primera pedra, molt important, però no la definitiva ni de bon tros, i si no hagués estat per tota una sèrie de fets com ara la situació en què es trobà (o en què fou empesa) la princesa Joana, les coses haurien pogut anar d'una altra manera. Val a dir que el llibre de Georg Bossong és interessant i que, en general, està ben fet i és força complet. Nosaltres, tanmateix, l'hem pres com a objecte de crítica pel fet de representar, el tema del casament d'Isabel i Ferran, un tòpic repetit i errat, almenys quant a la valoració que se'n fa en el món germanoparlant.

14. A TALL DE CONCLUSIÓ

La investigació de la història d'una llengua és una tasca apassionant, que per definició planteja interrogants i reptes als estudiosos. Esperem, amb aquest article, haver despertat l'interès d'investigadors que encara no s'havien ocupat d'aquest àmbit i desitgem que els països de parla alemanya sàpiguen valorar i mantinguin aquesta tradició.

Volem finalitzar l'article tot assenyalant que algunes de les contribucions més actuals presentades al llarg d'aquestes pàgines han nascut, dins del marc del projecte «Vers una sintaxi històrica del català», l'objectiu del qual és l'elaboració d'una obra monumental sobre la sintaxi del català antic. Es tracta d'un projecte en el qual també hi participen investigadors de terres germanoparlants, que, a fi d'elaborar una sintaxi amb metodologia científica està creant el Corpus Informatitzat del Català Antic, dirigit per Joan Torruella (ICREA/UAB) amb la col·laboració de Manuel Pérez Saldanya (UV) i de Josep Martines (UA). Estem convençuts que aquest corpus donarà llum a molts interrogants obscurs sobre la història de la nostra llengua.

AINA TORRENT-LENZEN

Universitat de Ciències Aplicades de Colònia / Universitat de Viena

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- BADIA I MARGARIT, A. M. (1994 [1951]) *Gramàtica històrica catalana*, València, Edicions 3 i 4.
- BALDINGER, K. (1971 [1958]) *La formación de los dominios lingüísticos en la Península Ibérica*, Madrid, Gredos.
- BOSSONG, G. (2008) *Die romanischen Sprachen. Eine vergleichende Einführung*, Hamburg, Buske.
- CALAFORRA, G. (1998) *Wilhelm Meyer-Lübke i Das Katalanische*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- COLÓN, G. (1952) «Català antic conglap "calamarsa"», *Estudis Romànics*, 3, pp. 231-236.
- (1960) «Acerca de la expresión *anar a tresnuyta*», *Revista de Filología Española*, 43, pp. 203-210.
- (1971a) «Un aspecte estilístic en la traducció catalana medieval del *Decameron*», dins K. Bausch (ed.), *Interlinguística. Sprachvergleich und Übersetzung*, Tübingen, Niemeyer, pp. 648-660.
- (1971b) «Sobre el mot *petxina* i sobre el seu manlleu *pechina*», dins E. Coseriu (ed.), *Sprache und Geschichte*, Munic, Fink, pp. 125-133.
- (1973) «Los castellanismos primerizos del catalán. Acerca de NUPTIAE y VOTA en la Península Ibérica», *Prohemio*, 4, pp. 5-36.

- (1975) «A propos du parfait périphrastique VADO + infinitif en catalan, en provençal et en français», *Travaux de Linguistique et de Littérature*, 13/1, pp. 31-66.
- (1994) «Fonètica històrica versus història lèxica. El cas de *saloma* > KÉLEUSMA “cant dels mariners”», *Anuario de estudios medievales*, 24, pp. 625-643.
- (2001) *Les Regles d'esquivar vocables. Autoria i entorn lingüístic*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- (2002) «La llengua a València en l'època del primer Borja», *Randa*, 49, pp. 39-49.
- (2003) *De Ramon Llull al Diccionari de Fabra. Acostament lingüístic a les lletres catalanes*, Castelló / Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- DIEFENBACH, L. (1831) *Ueber die jetzigen romanischen Schriftsprachen*, Leipzig, Ricker.
- DIEZ, F. C. (1882) *Grammatik der romanischen Sprachen*, Bonn, Weber.
- DOPPELBAUER, M. (2006) *València im Sprachenstreit: Sprachlicher Sezessionismus als sozialpsychologisches Phänomen*, Viena, Braumüller.
- EBERENZ-GREOLES, C. (1990) «Bernhard Schädel i els Països Catalans», *Zeitschrift für Katalanistik*, 3, pp. 137-166.
- EBERENZ, R. (1977) «Zur Entwicklung der Opposition *perfecto simple* vs. *perfecto compuesto* im Spanischen und Katalanischen der Renaissance», *Zeitschrift für romanische Philologie*, 93, pp. 518-527.
- (1984) «Les locucions verbals en la prosa de Ramon Llull», dins J. Massot (coord.), *Miscel·lània Antoni M. Badia i Margarit*, 1, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 9-41.
- (1989a) «Conciencia lingüística y pre nacionalismo en los reinos de la España medieval», dins C. Strosetzki i M. Tietz (eds.), *Einheit und Vielfalt der Iberoromania*, Hamburg, Buske, pp. 201-210.
- (1989b) «La perífrasi *anar* + gerundi del català: un cas d'influència castellana?», dins G. Holtus et alii (eds.), *La Corona de Aragón y las lenguas románicas*, Tübingen, Narr, pp. 203-214.
- FISCHER, S. (2002) *The Catalan clitic system. A diachronic perspective on its syntax and phonology*, Berlín, de Gruyter.
- (2005) «Construcciones con avance estilístico en el catalán antiguo», *Caplletra*, 38, pp. 119-135.
- GRÖBER, G. (1985 [1888]) *Grundriß der romanischen Philologie*, Berlín, de Gruyter.
- HINZELIN, M. O. (2007) *Die Stellung der klitischen Objektpronomina in den romanischen Sprachen*, Tübingen, Narr.

- JUD, J. (1917) «Probleme der altromanischen Wortgeographie», *Zeitschrift für Romanische Philologie*, 38, pp. 1-75.
- JUNGBLUTH, K. (1996) *Die Tradition der Familienbücher*, Tübingen, Niemeyer.
- KAILUWEIT, R. (1991) «Sprechen und Schweigen: das Scheitern der französischen Sprachpolitik im besetzten Katalonien 1810», dins B. Schlieben-Lange i A. Schönberger (eds.), *Polyglotte Romania*, 1, Frankfurt, Domus Editoria Europaea, pp. 295-337.
- (1997) *Vom EIGENEN SPRECHEN. Eine Geschichte der spanisch-katalanischen Diglossie in Katalonien (1759- 1859)*, Frankfurt, Lang.
- KÖRTING, G. (1884/1888) *Enzyklopädie und Methodologie der romanischen Philologie*, Heilbronn, Henninger.
- KREMnitz, G. (1989) «Zur Rolle der Sprache bei der Konstitution des kollektiven Bewusstseins in den Katalanischen Ländern», *Semiotische Berichte*, 13, pp. 349-371.
- (1990) «Wirkungsweisen repressiver Sprachpolitik dargestellt am Beispiel des Katalanischen in der Franco-Zeit», *Zeitschrift für Katalanistik*, 3, pp. 90-102.
- KUEN, H. (1929) «Über einige galloromanische Elemente im katalanischen Wortschatz», *Festschrift für Eduard Wechsler*, pp. 335-345.
- (1958) *Versuch einer vergleichenden Charakteristik der romanischen Schriftsprachen*, Erlangen, Universitätsbund.
- LÜDTKE, H. (1990) «Vom Latein zum Katalanischen», *Zeitschrift für Katalanistik*, 3, pp. 21-32.
- LÜDTKE, J. (1984) *Katalanisch. Eine einführende Sprachbeschreibung*, Munic, Hueber.
- (1989) «Acerca del carácter imperial de la política lingüística de Carlos III», dins G. Holtus et alii (eds.), *La Corona de Aragón y las lenguas románicas*, Tübingen, Narr, pp. 267-274.
- (1991a) «Indiengesetze in den Katalanischen Ländern. Zur Sprachpolitik Karls III.», *Neue Romania*, 10, pp. 21-44.
- (1991b) «Katalanisch: Externe Sprachgeschichte», dins G. Holtus et alii (eds.), *Lexikon der romanistischen Linguistik V*, Tübingen, Niemeyer, pp. 232-242.
- (2005) *Romanische Wortbildung. Inhaltlich – diachronisch – synchronisch*, Tübingen, Stauffenburg.
- MEIER, H. (1930) *Beiträge zur sprachlichen Gliederung der Pyrenäenhalbinsel und ihrer historischen Begründung*, Hamburg, de Gruyter.
- (1941) *Die Entstehung der romanischen Sprachen und Nationen*, Frankfurt, Kostermann.
- MENÉNDEZ PIDAL, R. (1964 [1926]) *Orígenes del español*, Madrid, Espasa-Calpe.

- MARTÍ, J. (1993) *El Primer Congrès Internacional de la Llengua Catalana*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- MEISENBURG, T. (1995) «Zur Geschichte der katalanischen Orthographie», *Zeitschrift für Katalanistik*, 4, pp. 48-67.
- MEYER-LÜBKE, W. (1925) *Das Katalanische: seine Stellung zum Spanischen und Provenzalischen, sprachwissenschaftlich und historisch dargestellt*, Heidelberg, Winter.
- (1972 [1911]) *Romanisches Etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, Winter.
- (1972 [1890/1902]) *Grammatik der romanischen Sprachen*, Hildesheim, Olms.
- MÜLLER, B. (1983) «Das Katalanische in der Entwicklung des Sprachenkatalogs der romanischen Sprachwissenschaft», dins *Estudis de llengua i literatura catalanes oferts a R. Aramon i Serra*, III, Barcelona, Curial, pp. 397-411.
- NEUMANN, F. (1886) *Die romanische Philologie: ein Grundriß*, Leipzig, Fues.
- PÉREZ SILDANYA, M. & A. TORRENT-LENZEN (2006) «L'anomenada negació expletiva en català antic», dins *Miscel·lània Joseph Gulsoy*, I, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 231-253.
- (2007) «No às volgude anar en loch del món: la formació de mots negatius en català antic», *Zeitschrift für Katalanistik*, 20, pp. 167-188.
- (en premsa) «Los activadores negativos en catalán antiguo», dins *Actes du XXVe Congrès International de Linguistique et Philologie Romanes, Innsbruck 2007*, Tübingen, Niemeyer.
- RADATZ, H.-I. (1993) «“Katalanisch” oder “Valencianisch”?»: zum sprachlichen Sezessionismus im Land València», *Zeitschrift für Katalanistik*, 6, pp. 97-120.
- (2000) «Ressenya de R. Kailuweit: Vom EIGENEN SPRECHEN», *Romanische Forschungen*, 112/4, pp. 517-520.
- (2002) «Das dialektale Element im Schriftkatalanischen Mallorcas aus historischer Perspektive», dins R. Kailuweit *et alii* (eds.), *Sprachgeschichte als Varietätengeschichte*, Tübingen, Stauffenburg, pp. 303-314.
- (2003) «La perífrasis VADO + infinitivo en castellano, francés y catalán: por la misma senda pero a paso distinto», dins C. Pusch i A. Wesch (eds.), *Verbalperiphrasen im Katalanischen und anderen romanischen Sprachen im Lichte aktueller Grammatiktheorien*, Hamburg, Buske, pp. 61-75.
- ROHLFS, G. (1947) *Germanisches Spracherbe in der Romania*, Munic, Bayer. Akad. d. Wiss.
- SCHÄDEL, B. (1904) *Untersuchungen zur katalanischen Lautentwicklung*, Halle, Ehrhardt Karras.

- (1908) «Zur Entwicklung des finalen *a* im Ampurdà», dins K. Reuschel (ed.), *Philologische und volkskundliche Arbeiten*, Erlangen, Junge, pp. 83-98.
- (1985 [1906]) «Über die Zukunft der katalanischen Sprachstudien. Sobre'l pervindre dels estudis llingüístics catalans», dins *Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana*, Barcelona, Vicens-Vives, pp. 410-420.
- SCHLIEBEN-LANGE, B. (1971) *Okzitanische und katalanische Verbprobleme*, Tübingen, Niemeyer.
- SCHMID, B. (1988) *Les «traduccions valencianes» del Blanquerna (València 1521) i de la Scala Dei (Barcelona 1523). Estudi lingüístic*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat / Curial.
- (1989) «El desdoblament sinonímic a l'edició valenciana del *Blanquerna*», dins G. Holtus *et alii* (eds.), *La Corona de Aragón y las lenguas románicas*, Tübingen, Narr, pp. 139-149.
- (2006) «Contactos lingüísticos interrománicos en la Península Ibérica», dins G. Ernst *et alii* (eds.), *Romanische Sprachgeschichte*, II, Berlín, de Gruyter, pp. 1785-1800.
- (2007) «Das katalanische Personennamensystem», dins A. Brendler i S. Brendler (eds.), *Europäische Personennamensysteme*, Hamburg, Baar, pp. 387-398.
- (en premsa) «L'expressió de l'obligació al *Llibre del Consolat de Mar* i com és traduïda al castellà», dins T. Brandenberger *et alii* (eds.), *Traducción y estilística*, Basilea, Romanisches Seminar der Universität Basel, pp. 19-40.
- STEINKRÜGER, P. (1994) *Zur internen Entwicklung des Katalanischen während der Decadència am Beispiel des Verbalsystems*, Universität de Tübingen, Tesi Llic.
- (1995) «Grammatikalisierung von Auxiliaren und Copulae im Katalanischen der Decadència», *Zeitschrift für Katalanistik*, 8, pp. 35-62.
- (1997) «Zur Grammatikalisierung der *haben*-Verben im Katalanischen», *Sprachtypologie und Universalienforschung*, 50, pp. 329-338.
- (1999) «Das Katalanische perferet perifràstic – ein ehemaliger Evidential?», dins R. Kailuweit i H.-I. Raddatz (eds.), *Katalanische Sprachwissenschaft und Sprachkultur*, Frankfurt, Vervuert, pp. 219-236.
- (2004) *Das Katalanische in der frühen Neuzeit*, Munic, Lincom Europa.
- THIELEMANN, W. (1998) «Zum diachronischen Wandel der phorischen Markierung (*φ*-marking) beim katalanischen Relativum», *Zeitschrift für Katalanistik*, II, pp. 120-149.

VOGEL, E. (1886) *Neucatalanische Studien*, Paderborn, Schöningh.

WARTBURG, W. (1936) «Die Ausgliederung der romanischen Sprachräume», *Zeitschrift für Romanische Philologie*, 56, pp. 1-48.

WARTBURG, W. (1939) *Die Entstehung der romanischen Völker*, Halle, Niemeyer.

